

SINTEZĂ

**din materialul ”SCHIMBĂRILE POLITICE DIN ROMÂNIA DUPĂ 23 AUGUST 1944 ȘI IMPACTUL LOR ASUPRA TRANSILVANIEI DE NORD”
elaborat de dr. Claudiu Porumbăcean, Șef Secție Istorie Muzeul Județean Satu Mare**

Situația relațiilor interaliat, în ultima parte a războiului, este deosebit de importantă, deoarece evoluția ulterioară a societății românești este influențată, chiar direcționată, de aceste relații. Din acest punct de vedere, important este sfârșitul anului 1943, când, pe lângă schimbările militare produse, acum se marchează și un important punct de turnură în cadrul relațiilor interaliat. Astfel, la Conferința de la Teheran a celor Trei Mari din decembrie 1943, U.R.S.S. obține asentimentul aliaților ei de a include o serie de țări est europene în sfera sa de influență, prin respingerea propunerii britanice de a se deschide un nou front în Balcani, din punct de vedere strategic. Acesta a fost momentul în care Europa Centrală și de Est a intrat în sfera de influență sovietică.

În urma acestor evoluții a relațiilor interaliat și, mai ales, în urma victoriilor obținute de Armata Roșie pe frontul de Est împotriva Germaniei, s-a prefigurat drumul spre întâlnirea din 9 octombrie 1944, desfășurată la Moscova, între Churchill și Stalin. Partizani ai balanței de putere în relațiile internaționale, și, deci, a sferelor de influență, cei doi au hotărât atunci procentajul puterii fiecăreia dintre tabele în statele din centrul și estul Europei. Chiar dacă n-au acceptat acest acord de procente, neparticipând la întâlnire, S.U.A. au înțeles că acesta este un lucru deja înfăptuit.

Apoi, întâlnirea de la Yalta a fost una în care s-au rezolvat problemele generale ale teritoriilor eliberate de sub influența Germaniei în favoarea Uniunii Sovietice. Deși cei trei garantau alegeri libere în țările recent sovietizate, după cum remarcă mai mulți istorici, accepțiunile date acestor alegeri de către cele două tabere (anglo –

americană și sovietică) erau complet diferite. În particular, cea mai discutată problemă a fost cea a Poloniei, iar modul în care aceasta a fost rezolvată dovedește neputința aliaților. După această conferință, soarta, nu numai a Europei de Est, era pecetluită, ci chiar se consfințea împărțirea continentului înainte de declanșarea războiului rece.

România, ca și celelalte state din centrul și estul Europei, era și ea subiect al acestor înțelegeri de culise, în urma cărora evoluția sa social – politică viitoare era, în mare măsură stabilită, dar societatea românească, forțele sale politice încercau să-și urmeze propriul drum.

Astfel, după trei ani de război alături de Germania, la 23 august 1944, România trece de partea Națiunilor Unite, Regele împreună cu reprezentanții partidelor politice, înlăturându-l pe Antonescu din rațiuni militare și diplomatice. Acest fapt își va pune puternic amprenta pe evoluția ulterioară a societății românești, deoarece prăbușirea frontului din Moldova va deschide calea Armatei Roșii spre întreg teritoriul românesc.

Nici după semnarea Convenției de Armistițiu la 12 septembrie 1944 lucrurile nu evoluează favorabil pentru statul român. Deși se stabilea o colaborare între Înaltul Comandament Sovietic și Comisia Română de Armistițiu, creată ad-hoc, pentru a reprezenta statul român în tranzacțiile sale cu aliații, raporturile au fost, de fapt, de subordonare a părții române față de cea sovietică. Uniunea Sovietică avea interesul ca această colaborare să nu funcționeze, sprijinind în schimb anarhia și dezordinea din țară, cu scopul de a submina autoritatea statului român și de a-și putea impune mai ușor un guvern care să-i reprezinte interesele. Armistițiul a devenit, astfel, un instrument de schimbare a guvernelor României, învinuite de a nu fi respectat clauzele lui. Această atitudine a Moscovei este mai evidentă după întâlnirea din octombrie 1944, dintre Churchill și Stalin, în urma căreia sovieticii obțin acordul tacit al Occidentului pentru comunizarea acestei regiuni.

În februarie 1945, are loc Conferința de la Yalta, în urma căreia marile puteri au

dat o declarație în care se angajau să acționeze împreună pentru stabilirea libertății în țările eliberate, restituind drepturile suveranității și autoguvernării acelor popoare care au fost lipsite cu forța de ele. Dar, principiile din această declarație erau atât de vagi, încât ele lăsaus loc interpretărilor, iar Uniunea Sovietică, ca putere aflată la fața locului, a avut multă grijă să impună propria sa interpretare.

În tot acest interval de timp, de la trecerea României în tabăra aliată și preluarea puterii de către comuniști, evenimentele din Transilvania evoluează altfel decât în celelalte părți a țării. Aceasta se datorează unui abil joc politic, făcut de către sovietici: ei urmau să condiționeze acordarea dreptului de suveranitate asupra acestei provincii României, de aducere la putere a Partidului Comunist. Un șantaj politic, care, în cele din urmă, va da rezultatele dorite.

Uniunea Sovietică s-a dovedit foarte abilă în a specula, în folosul ei, problemele de frontieră sau ale naționalităților/minorităților din țările centrului și estului Europei. Desigur că în această categorie intra și România, prin divergențele pe care le avea cu Ungaria în legătură cu Transilvania.

Parte a statului român din 1918, în urma hotărârii Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, care a fost ratificată de Conferința de Pace de la Paris, această provincie era populată de mai multe minorități. Majoritatea era formată din români, iar minoritatea cea mai bine situată era cea maghiară. Evoluția Transilvaniei decurge în limitele normalității în perioada interbelică, problemele apărând începând cu anul 1939. În contextul schimbărilor ce aveau loc pe eșichierul politic internațional, Ungaria a cerut în acel an revizuirea granițelor sale cu România.

Ca orice altă cerință ce viza schimbarea aranjamentelor anterioare, și aceasta a intrat în dezbaterile marilor puteri – Germania, Italia, U.R.S.S., care au girat, în fapt, toate evenimentele care au urmat.

Poziția Uniunii Sovietice prezintă importanță din perspectiva țării noastre. Ca și celelalte două puteri (Germania, Italia), U.R.S.S. s-a manifestat în această perioadă ca

un stat revizionist, susținând punctul de vedere maghiar. Această poziție s-a bazat pe două considerente. Pe de o parte, bunele relații avute cu Ungaria, legate de unele afinități ideologice și simpatii politice față de o țară ce adoptase în 1919 să implementeze modelul sovietic. Pe de altă parte, problemele teritoriale avute cu România și, în general, atitudinea politică a acesteia, ca și sentimentele antisovietice ale populației, manifestate nu odată, constituiau argumente în plus pentru o atitudine favorabilă Ungariei.

Poziția sovietică se va schimba diametral la sfârșitul celui de-al doilea război mondial. Situația militară și avansarea Armatei Roșii în centrul și estul Europei permitea instituirea unui cordon sanitar în Cehoslovacia, Polonia și Iugoslavia și a unui regim de armistițiu în țările învinse – Bulgaria, România, Ungaria și Finlanda. În ceea ce privește România, Bulgaria și Ungaria, se poate afirma că a fost mai degrabă un regim de ocupație ceea ce a permis folosirea atutului frontierei pentru impunerea intereselor sovietice.

La două luni după trecerea României de partea aliaților, Transilvania a fost eliberată (25 octombrie 1944), în mare parte prin efortul armatelor române, aflate în linia întâi a frontului. În mod firesc, partea română se aștepta să fie pus în aplicare punctul 19 al Convenției de Armistițiu, semnată cu marile puteri, prin care “Transilvania (sau cea mai mare parte a ei) va fi retrocedată României”, și aceasta cu atât mai mult cu cât și Uniunea Sovietică părea favorabilă unei astfel de evoluții a faptelor, considerând “arbitrajul de la Viena nu ca fiind o problemă ce a fost rezolvată între România și Ungaria, ci ca un act pe care l-a impus Germania, ca expresie a influenței sale în această zonă”. Însă sovieticii vor juca abil cartea șantajului, lăsând ambele părți, România și Ungaria, să înțeleagă că situația poate fi rezolvată în favoarea fiecăreia dacă se aliniază politicii lor.

În ciuda acestor dificultăți, România încearcă să-și urmeze singură calea sa. În acest sens, la 10 octombrie 1944, odată cu eliberarea Clujului, Regele Mihai a

promulgat Legea nr. 487, care decretează înființarea Comisariatului român pentru administrare regiunilor eliberate ale Transilvaniei, acesta urmând să reprezinte autoritatea guvernului român în teritoriul eliberat. În completarea acestei măsuri, la 25 octombrie 1944, în Monitorul Oficial nr. 247, apare următorul decret: “teritoriul Transilvaniei eliberate constituind regiunea armatelor de operațiuni, intră, în măsura recuceririi, sub autoritatea Comandamentului General al Etapelor, care ia în subordine, pe lângă autoritățile militare și stabilimentele, întreprinderile militare sau militarizate, aflate pe acest teritoriu. Până la instalarea autorităților administrative românești de către înaltul Comisar pentru administrarea regiunilor eliberate ale Transilvaniei, Comandamentul General al Etapelor va exercita administrarea asupra teritoriilor redobândite”.

Această evoluție în Transilvania nu era acceptabilă pentru interesele sovietice. Această provincie trebuia folosită ca șantaj politic față de România și Ungaria, iar, pentru ca acest plan să devină viabil, trebuia ca în regiune să se instituie un regim de administrație sovietică. În acest sens, are loc intervenția mareșalului Malinovski, la 12 noiembrie 1944, în urma căruia administrația românească era obligată să se retragă, iar în locul ei se instituia administrația militară sovietică, sub pretextul considerentelor de securitate a comunicațiilor și a frontului, a dezordinilor produse de „batalioanele Iuliu Maniu” în această zonă. Pentru îndeplinirea cu succes a acestui plan, era necesară crearea unui organism apt să preia puterea în regiune. Astfel, apărea la scurt timp Comitetul Executiv pentru Ardealul de Nord, organ abilitat cu funcții guvernamentale, compus din români și maghiari, avându-i ca și copreședinți pe Jordáki Lajos și Teofil Vescan. Cei mai mulți dintre ei, au îndeplinit funcții și în vechea administrație maghiară. Pe parcurs, s-au înființat și alte organisme specifice organizării de stat, ceea ce conferea Transilvaniei un statut de provincie autonomă, creându-se astfel, un adevărat stat în stat. Este vorba de Adunarea Constituită, cu funcții de organ legislativ și de Areopagul cu funcții consultative.

În urma acestei acțiuni a Uniunii Sovietice de încălcare a Convenției de Armistițiu, reacțiile din partea română nu au întârziat să apară. Astfel, printr-o scrisoare datată 16 noiembrie 1944, către A. Vîșinski, Iuliu Maniu afirmă că “situația creată de sovietici nu este justificată de nici o condiție a Convenției de Armistițiu”. Aceluiași Vîșinski îi este adresat un memoriu de către C.I.C. Brătianu, cu privire la aplicarea Convenției de Armistițiu.

Ca urmare a retragerii administrației românești și a instituirii acestui regim de ocupație în Transilvania de Nord, sovieticii reușeau să-și atingă mai multe obiective. Pe de o parte, prin păstrarea acestei autonomii a Transilvaniei de Nord, ei au deținut un important atu, pe care l-au și folosit în martie 1945, când Vîșinski a impus regelui acceptarea guvernului Petru Groza; pe de altă parte, pe lângă întărirea mișcării comuniste din Transilvania, prin păstrarea acestei ambiguități în ceea ce privește rezolvarea situației Ardealului de Nord până la semnarea tratatului de pace, România și Ungaria au fost obligate să se conformeze cerințelor de politică externă ale U.R.S.S. Această inițiativă a sovieticilor venea în continuarea unei acțiuni, inițiate anterior la Budapesta, prin care aceasta indicase, în vederea obținerii unei situații favorabile, care să permită menținerea nordului Transilvaniei între granițele Ungariei, ca maghiarii transilvăneni să formeze un partid comunist, pentru ca, atunci când trupele sovietice vor intra în această regiune, să găsească un nucleu fidel din punct de vedere politic.

Un moment important pentru județele Transilvaniei de Nord l-a reprezentat încheierea Convenției de Armistițiu între Națiunile Unite și Ungaria. Semnat la 22 ianuarie 1945, textul Convenției, prevedea la articolul 2, că “Ungaria acceptă și se obligă a evacua toate trupele și autoritățile oficiale maghiare din teritoriile Cehoslovaciei, Iugoslaviei și României în interiorul frontierelor maghiare, existente la 31 decembrie 1937 și a anula toate dispozițiile legislative și administrative, referitoare la anexarea sau încorporarea acestor teritorii”.

Acest articol însemna anularea arbitrajului de la Viena, fapt transmis la 25

ianuarie 1945, printr-un comunicat de către agenția A.F.I.